

BOGTRYKKER MATTHIAS SEEST
OG HANS PRODUKTION
ISÆR AF SKILLINGSVISER

AF

RUTH ANDERSEN

Matthias Seest er et lidet kendt navn. Han har sin selvfølgeligelige plads i Harald IIs værdifulde værk *Bogtrykkerne i København ca. 1600-1810*, og han er lejlighedsvis nævnt i artikler om småtryk, mest fra Dansk Folkemindesamling, men hans produktion af bøger og viser har ikke tidligere været genstand for særstudier.

Seest drev sit officin i 20 år, fra 1792 til 1812, hvorefter det videreførtes af nevøen Carl Adolph Bording.¹ Disse 20 år af Danmarks historie blev i sig selv og i sine følger både begivenhedsrige og omskiftelige, og de medførte dybtgående ændringer i landets samfundsliv. I 1790'erne slog landbrugsreformerne virkningsfuldt igennem – handelen fortsatte sin florissante periode – frihedsfølelser, inspireret af den franske revolution, udmøntedes i nye anskuelse om samfundets tilstand. Der opstod en følelse af ethvert menneskes ubetingede værd og med den en udbredt skribentvirksomhed med en stærk kritik af de bestående forhold, idet kravene om mere politisk, økonomisk og menneskelig frihed rejstes med stadig større kraft. Tiden omkring 1800 tegnede hårdere konturer: trykkefriheden indskrænkedes, den internationale udvikling forårsagede Danmarks krige mod såvel England som Sverige, og landet forarmedes.

Mønsteret for nationen aftegnedes i Matthias Seests privatliv og i hans produktion. I 1790'erne: ambition, respektabilitet, trykkemaskinerne optaget af samtidens gode værker. Efter århundredskiftet: dérouté, resignation, dagen-og-vejen-viseproduktion.

¹ Carl Adolph Bording (f.ca. 1786, d.1822). I ægteskabet med Mariane Magdalene Storck fødtes tre børn, heriblandt Frederik Emanuel Bording (f.1817, d.1884). Trykkeriet eksisterer fortsat under navn F. E. Bording A/S.

Matthias Seest blev født i København den 12. januar 1761 som søn af daværende visiteur, senere toldbetjent Hans Christensen Seest og Dorthé Madsdatter Birk. Som 13-årig kom han i sætterlære i det ansete Godiche'ske officin, da beliggende på Gammeltorv og ledet af enken efter den dygtige Andreas Hartvig Godiche, Anna Magdalene.² Men hun døde, og trykkeriet blev solgt på auktion, før Matthias havde udstået sin læretid. Fra *Ærevers til Bogtrykkerkunstens Candidater*³ vides, at Seest sammen med tre andre i stedet blev postuleret (d.v.s. optaget i den bestående svendeforening) den 6. juli 1782 fra, som der står på trykket, „Brødrene Thieles Officiner“. Det var Johan Rudolph Thiele og Frederik Wilhelm Thiele,⁴ der i øvrigt havde særskilte trykkerier. Senere fik Seest ansættelse i Adressekontorets trykkeri. Det er tvivlsomt, om han kendte Goethes epigram: „Wer soll' Lehrling sein? Jedermann – Wer soll' Geselle sein? Wer was kann – Wer soll' Meister sein? Wer was ersann“, men han må selv have ment, at han havde intellekt til at skabe og opbygge, for hans mål var at blive selvstændig, og ved formående bekendtes hjælp lykkedes det ham da også. I Borgerskabsprotokollen,⁵ Stadsarkivet, København står under mandag den 30. april 1792: „Matthias (sic) Seest, fød her i Staden, vandt Borgerskab som Bogtrycker“.

Seest fandt lokaler til sit trykkeri i Antonistræde matr. nr. 312, senere gadenummer 18, hos værten Jacob Wolff. Bogtrykkere var ellers ikke velsete som lejere, idet det blev påstået, at rystelserne fra pressen ødelagde ejendommen. Hans bogtrykkeri var det mindste af de ialt atten, der i 1792 fandtes i København, men det vandt hurtigt fodfæste, for skråt overfor i Antonistræde boede forlæggeren Simon Poulsen,⁶ der udgav mange af den danske samtidige litteraturs ansete skrifter, og Seest fik allerede i sit første år som selvstændig god forbindelse med ham. Omtalen af Seests bogproduktion må blive stærkt begrænset, da det er *skillingsvise*-produktionen, der er hovedemnet i denne artikel. På

² Afskrift af Matthias Seests lærekontrakt findes i omslag „Optegnelser om gamle københavnske Bogtrykkerier paa Grundlag af Dokumenter i Rigsarkivet“ under Emil Selmars excerpter, Det kgl. Bibliotek, Ny kgl. Samling 4227.

³ Det kgl. Bibliotek, kat.nr. 45-27.

⁴ Johan Rudolph Thiele (f.1736, d.1815), bogtrykker fra 1770. Frederik Wilhelm Thiele (f.1729, d.1801), bogtrykker fra 1781.

⁵ Borgerskabsprotokollen for 3. januar 1785 til 6. maj 1795, s. 397.

⁶ Simon Poulsen (f.1757, d.1823) havde nedsat sig som boghandler og bogforlægger i 1786. I 1793 blev han hofboghandler, og i 1795 købte han ejendommen Antonistræde matr. nr. 324-325, hvori han indtil da havde været lejer.

den anden side udgør ti-året 1790 en så vigtig del af Seests liv, at man ikke får det rette indtryk, hverken af mennesket Seest eller af hans trykkeris formåen, dersom der gås for let hen over disse år, for kendsgerningen er, at takket være hans solide uddannelse og hans flid nød trykkeriet overmåde godt af kappestriden mellem forlæggerne om at tilfredsstille den store læselyst i samtiden. Den følgende kortfattede gennemgang af udgivelser med Seest-trykkested giver samtidig et fingerpeg om forlæggernes stode og foretrukne fagområder:

Ordreerne fra Simon Poulsen omfattede ansete forfattere og skønlitteratur som Peter Friderich Suhm – Johan Clemens Tode – Knud Lyhne Rahbek (der ellers overvejende fik trykt hos J. F. Schultz) – professor Thomas Bugge (fortrinsvis matematiske forelæsninger) – Odin Wolff, Doctor Philosophiæ (bl.a. *Fuldstændigt Fransk og Dansk, Dansk og Fransk Lexicon*) samt stykker, opført på Det kongelige Teater. Af disse må fremhæves *Gulddaasen*, kaldt den bedste danske komedie siden Holbergs.

Politik og religion blev de områder, hvor nye og gamle tanker stod skarpest over for hinanden, og fra A. Soldins Forlag og Johan Heinrich Schubothe paa Børsen kendes Seest-tryk omhandlende disse emner, af polemiske forfattere som Malthe Conrad Bruun (der nævner Matthias Seest i sin „Bagtale“ til *Aristokraternes Catechismus*) – Woldemar Frederik, greve von Schmettow (med sin skarpe kritik af dansk militærvæsen) – Michael Gottlieb Birckner (*Om Trykkefriheden og dens Lov*) og Niels Ditlev Riegels (hvis tendentiøse historieskrivning stod i kras modsætning til århundredets tidligere historiografi).

Yderligere kom lejlighedsvis ordre til Seest fra mindre forlagsvirksomheder som H. Tikiøbs Forlag og Schiøtz Forlag, men de mange moraliserende og belærende skrifter, der også udgik fra hans presse, blev som regel ikke udgivet via et forlag. Forfatterne til disse gik direkte til bogtrykkeren og lod subskription og salg foregå hos ham. Det gælder f.eks. den flittigt skrivende og i tiden meget anerkendte teolog Bone Falch Rønne, der var lærer for den senere kong Christian VIII og hans søstre. Gennem Seest udgav Falch Rønne adskillige bøger for børn og unge, og de blev anset for at være „de bedste Kilder for Ungdommen til Menneskekundskab og at erlange den Kundskab som udfordres i Omgang med Verden“.⁷

Følges trykkene op ved læsning af anmeldelser, ses ros for Seests stil, tryk og papirvalg; men det må erkendes, at der var perioder, hvor en

⁷ *Kritik og Antikritik*, 1793, den 16. juli.

påfaldende skødesløshed over for opgaverne gjorde sig gældende. Det ses f.eks. i Tode-skrifterne. Skyldtes det karakterbrist? Eller dårligt helbred? Eller drikkeri? Det vides ikke, men det er en bemærkelsesværdig flænge i det image af ambition, kunnen og flid, der ellers har dannet sig. Et varsko om, hvorledes det kunne gå. Og gik!

Kort tid efter Simon Poulsens erhvervelse i 1795 af ejendommen Antonistræde matr. nr. 324–325 havde han sørget for, at Matthias Seest – der samme år var blevet gift med jomfru Christine Stubtsach – havde fået bedre bolig og trykkerilokaler her. Men ved nytårsskiftet 1797/98 skete et brud mellem Seest og Simon Poulsen. Ingen, selv nok så grundige undersøgelser har kunnet eftervise årsagen. Der kan kun gættes på den nævnte, lejlighedsvis skødesløshed, eller at det stigende ordreantal fra de andre forlæggere kan have forsinket trykningen af Poulsen-udgivelser. Bruddet og dermed udflytningen til Lille Kongensgade matr. nr. 90 hidførte en afgørende ændring i Seests liv og produktion. Det første halvandet år gik tåleligt, for Simon Poulsen lod ham fuldføre de tryk, der var truffet aftale om,⁸ men placerede ingen nye opgaver. At trykordren på *Journal for Politik, Natur- og Menneske-kundskab* fortsattes helt ind i 1799 skyldtes sikkert Odin Wolffs indflydelse. A. Soldins Forlag fortsatte sine ordreafgivelser, men den 27. september 1799 kom den bekendte „Forordning som nærmere forklarer og bestemmer Trykkefrihedens Grænser“, og den kneblede eftertrykkeligt den danske politiske litteratur, som Matthias Seest havde trykt så meget af netop for dette forlag. Han fik det privilegium, der krævedes i forordningen, men det første halvår af året 1800 blev så godt som ordreløst, så samme sommer gik han ind for skillingsviseproduktion. Trykning af et par viser, forfattet af cand.theol. Johan Christian Brestrup, havde vist vej, for de slog an. Et tættere samarbejde udvikledes, og „bordet fangede“ fremover. En udvikling, der kan beklages ud fra menneskelige og faglige synspunkter, men ikke ud fra folkemindemæssige!

Brestrup var nok cand.theol., men han blev tillige den mest kendte skillingsviseforfatter i første halvdel af 1800-tallet. Han var født i 1777 i Horsens og fik efter moderens ønske studentereksamen fra Horsens Latinskole, men allerede i studieårene dér blev han en no-

⁸ Af tilbageværende ordrer kan nævnes: 14. del af Peter Friderich Suhms *Samlede Skrifter*, 2. del af Johan Clemens Todes *Danske poetiske Skrifter*, enkelte numre af tidskriftet *DANA*.

torisk solderist. Hangen til drikkeri og kortspil tog han med til København, hvortil han ankom med meget få penge på sig og uden håb om yderligere hjælp hjemmefra, for faderen havde hele tiden været imod, at sønnen skulle studere. Efter et strejftog ind i juraen valgte Brestrup teologien. Han fuldførte da også dette studium, men efter den beståede eksamen i 1799 viste det sig umuligt for ham, præget af sine udsvævelser, som han var, at få et kald eller et degne- eller lærerembede. Det siger en del om Matthias Seests dérouté på dette tidspunkt, at han overhovedet havde lejlighed til at træffe Brestrup, der holdt til i det berygtede Holmensgade-kvarter.

I sin autobiografi *Mine Ungdoms-Daarligheder. Et Bidrag til Studenterlivets Historie*, udgivet i 1807, har J. C. Brestrup skildret sit liv op til året 1801. I næsten alle artikler og værker om skillingsviser er citeret flittigt herfra. I forbindelse med herværende redegørelse har kun slutningen interesse; nemlig at det uomtvistelige talent for affattelse af viser og småhistorier, som Brestrup havde aflagt bevis for over for Seest i løbet af anden del af året 1800, tilskyndede denne til at tilbyde Brestrup kost, logi og „lømmepenge“ mod at han udelukkende skrev for Seest-trykkeriet. Dette arrangement vedvarede, til J. C. Brestrup døde den 22. november 1807, 31 år gammel.

Under mine undersøgelser af den Seest'ske viseproduktion er fremfundet ialt 306 eksemplarer (excl. dubletter), og ud af disse er 224 nyhedsviser, forfattet med udelukkende hensyntagen til kundekredsens (almuens og borgerskabets) smag og krav om underretning vedrørende store som små begivenheder.⁹ 224 tryk kan synes at være et såre beskedent antal at basere en redegørelse på, men de giver en fascinerende skildring af københavnske tildragelser og folkelivet. Der må lægges vægt på ordet „københavnske“. For begivenheder hinsides Valby bakke er kun i ringe grad dækket af J. C. Brestrup og de studenter, der lejlighedsvis fremstod som Seest-poeter.¹⁰ Matthias Seest havde et bemærkelsesværdigt instinkt for visemarkedstilpasning. Han vidste, at en vise om et overfald på Købmagergade,¹¹ eller et selvmord i Kongens

⁹ De resterende 82 visetryk fordeler sig på: arietryk, royale hyldestidigte, private lejlighedssange, Skydeselskabssange, udenlandske sange, folkeviser eller pasticher.

¹⁰ 80% af den fremfundne Seest'ske nyhedsviser-produktion dækkedes af J. C. Brestrup og fem studenter.

¹¹ *Hov Vægter, Klokkeren er slagen Fire! eller en nye Vise om tvende svenske Spidsbuber, som den 5te Januari dette Aar vidste at tilvende sig en Deel Dukater hos den rige Vexeleer-Enke paa Store Købmagergade...* Brestrup - 1803 - FEB.

Portræt af J. C. Brestrup fra hans *Mine Ungdoms-Daarligheder. Et bidrag til Studenterlivets Historie*, 1807.

Have,¹² havde langt større afsætningsmuligheder end fjernereliggende affærer. Der kunne til nød anvendes et mord på seks i Hamburg,¹³ men ellers skulle der bogstavelig talt et jordskælv til som det, der ramte Konstantinopel i 1802,¹⁴ førend udlandet værdigedes opmærksomhed. Mange af emnerne i de 224 viser kan synes grumme, men tiden *var* barsk, og skillingsviseforfatterne sørgede for at leve op til den – som nutidens filmsproducenter lever op til vor med science fiction-, spionage- og voldsfilm.

¹² *En meget sørgelig nye Vise om et Fruentimmer, som den 1ode Juli drukkede sig i Slots-Graven, i Kongens-Have.* Brestrup – årstallet er utydeligt, kan være enten 1803 eller 1805 – Det kgl. Bibliotek, Fiolstræde, nr. Z185/405, Elverum 86/70.

¹³ *En saare ynkelig og mærkværdig nye Vise om det uhørte Mord, som nyelig er skeet i Hamborg af en ung Student, som nyelig paa en grusom Maade myrdede sin Kone med hans fem Børn, med mere, som Visen indeholder.* Brestrup – 1803 – Bū nr. 13, Elverum (h) bind 23.

¹⁴ *En sørgelig nye Vise om det frygtelige Jordskielv, som nyelig næsten har opslugt en af Europas prægtigste Hovedstæder, nemlig: den Tyrkiske Kejsers Residentsstad Constantinopel samt Seraillet, tillige med en Beskrivelse over samme.* Brestrup – 1802 – FEB.

Hovedgrupperne inden for Matthias Seests nyhedsviser er:
historiebeskrivende viser,
samfundsbeskrivende viser og
viser omhandlende folkeliv og forlystelser.

Historiebeskrivende viser

Antallet af disse er 69, og heraf er 32 fra 1801, koncentreret om Slaget paa Rheden. Via viserne kan der leves med i alle faser af slaget, lige fra den hektiske forberedelsestid med dens offervillige konge- og fædrelandsstemning. Viserne udtrykker, hvad Adam Oehlenschläger skrev i sine erindringer: „En ubeskrivelig Munterhed udbredte sig over Staden“. Det var så afgjort regeringen langt mere end folket, der nærrede frygt. Men *den* vidste jo også klarere, hvor utilstrækkelige forsvarsmidler, der kunne stables på benene. Fra viser med overskrift hæderssange, jubelsange, glædessange fås nøje underretning om indsatsen på den danske forsvarslinie, og den patriotisme og stolthed, der gløder i versene, er stor og ægte. Men midt i hæderskransene dukker nu en visnet blomst op, som Brestrup poetisk udtrykker det. I fire føljeton-viser skildres lige så nøje to officerers flugt under slaget fra linieskibet „Sjælland“, deres dødsdom, benådning i yderste øjeblik – en adjudant kom galoperende „med det hvide Frydbringende Flag“ – og den følgende hensættelse i fængsel på Munkholm.

Om krigsåret 1807 har kun kunnet findes 12 Seest-tryk. Forskellen i antal i forhold til 1801 er forklarlig. Københavnerne havde under Slaget paa Rheden stået som tilskuere til krigshandlingerne, man opfattede slaget næsten som en sejr, og det affødte et stort behov for jubelsange over det udviste heltemod. I 1807 var hovedstadens indbyggere selv impliceret og ofre – de sønderskudte, brændende huse, de dræbte, de sårede, panikken, fortvivlelsen overflødiggjorde den nyhedsdækning, visesalget byggede på. Det resterende antal historiebeskrivende viser dækker kaperbedrifter og roflotille-sejre i 1807 og 1808, træfningerne mellem nordmænd og svenskere i 1808 samt spredte kommentarer til Napoleons fremmarch i Europa.

Viser om disse begivenheder kendes fra næsten alle samtidige københavnske trykkerier, også fra „de fine“ som Det Berlingske Officin, Nicolaus Møller og Johan Frederik Schultz. Det er med den anden hovedgruppe, de

Samfundsbeskrivende viser

at Seest skiller sig ud fra de andre trykkerier, også L. N. Svares Enke/H. L. S. Winding, det eneste andet trykkeri i staden, hvilket ligesom Matthias Seests simpelthen var baseret på visetrykning og -salg. I denne art Seest-viser skildres især fattigdom, fortvivlelse, fornedrelse, forbrydelse, brutalitet. Viserne er hårdtslående, ofte vulgære, men de giver en åbning til en dyb forståelse af datidens hændelser og tidsånd. Somme tider ved en bevidst suggestion fra forfatterens side, til andre tider ubevidst af ham indsnigende sig mellem linierne. Begivenheder, liggende næsten 200 år tilbage i tiden, får en ny dimension, overvejende byggende på Brestrups indgående kendskab til underklassens forhold.

En ny grundlæggende Fattigforordning var kommet den 31. maj 1799, men den fik først slagkraft adskillige år efter ikrafttræden. Så det er fuldt berettiget, at student L. Bumann (hvis kvad ellers ofte er i Dracula-klassen) i en dybt alvorlig vise fra 1804¹⁵ retter anklage mod børneforsorgen, eller rettere mangelen på en sådan. I de indledende vers beskrives proletariats kår, hvorunder mange børn voksede op. Elendige hjem, hvorfra mindreårige blev sendt ud at tigge eller stjæle, blev pågrebet, straffet, løsladt og begyndte forfra igen.

„See hist de Elendigheds Hytter,
Hvor Qvinden med Barnet paa Knæe,
Knap kan det for Kulde beskytte,
Og sjelden det mættet kan see;
Men Manden har gjort sig til Vane
At drikke Fortjenesten op.
Og naar han har mættet sin Gane,
Paa Straaet at slænge sin Krop“. (1. vers)

Bumann gik varsomt frem over for myndighederne, men viser dog vejen: at man i stedet for hensættelse i Københavns Fattigvæsens Tvangsarbejdshus af varighed en til tre måneder, en del af tiden ofte i

¹⁵ *En saare mærkværdig nye Vise om de unge Dreng, som i en Alder under otte til tie Aar, begik adskillige betydelige Tyverier, hvorfor de i Hof- og Stats-Retten (sic) er dømt at lide den Straf, som Visen omtaler.* L. Bumann – 1804 – Det kgl. Bibliotek, Fiolstræde, nr. Z185/325, Bū nr. 18, Elverum (h) bind 23.

Matthias Seests viseproduktion fandt sted i Lille Kongensgade matr. nr. 90 (huset med bagerkringlen). Lejemålet dækkede såvel trykkeri som bolig, omfattende stuen til gaden, et værelse til gården, første sal til gaden samt et køkken i kælderen i baghuset. Lejen var 80 Rdl. halvårligt (Foto i Københavns Bymuseum).

isolation, burde tage sig af sådanne uheldigt stillede børns opdragelse og „vise dem den rettere Vej“.

Seest-viserne går også tæt på en hel stand, der faktisk stod hinsides al støtte, nemlig de 13.571 ud af Københavns befolkning på 100.975 i 1801, der var tjenestefolk. Tyendet, som var det gængse ord om dem, stod ikke på lige trin med andre arbejdere, men i et privat underordnet forhold til herskabet, der via skudsmålsbogen også havde stor indflydelse på dets senere ansættelsesmuligheder. Yderligere tillagde loven husbonden ret til at revse sit tyende med kæp eller vond. Vers som

„Snart Sult, snart Skjeldsord blev min Lod,
Og uden Løn et Spark med Foden;
Saa kom jeg sidst paa Dansebod,
og, ak min Uskyld var forloren;
Jeg tårefuld i Kamret sad,
Til Himlen jeg andægtig bad“. (4. vers)¹⁶ og

„De Stakler trolig tjente
I mange, mange Aar,
For Føden knap til Klæder,
Kun kjendte Qval, ej Glæder,
Som faldt i Riges Kaar.“ (5. VERS)¹⁷

er typiske udtryk for Brestrups sociale indignation. Dog rummer ikke alle tyende-viser udelukkende tristesse. Standen omtales også humoristisk, som med karakteristikkene i *Tjennestepigernes Dyder og Lyder*,¹⁸ standens fællesskab og få adspredelser ses ligeledes beskrevet med

¹⁶ *En lystig og splinternye Samtale forefalden paa Amager-Torv imellem Karen Kokkepige og Stine Stuepige, om, hvorledes de levede før Skiftetiden og hvorledes de agter at leve efter samme, tilligemed en jydsk Tjenestepiges Klagesang, over at have forladt det kiære Jylland.* Brestrup – 1804 – Det kgl. Bibliotek, Fiolstræde, nr. Z185/400, FEB.

¹⁷ *En yderst sørgelig Tildragelse forestillet i En meget ynkelig nye Vise om Manden som tilligemed sin Kone den 30 August, blev funden at have druknet sig af Fortvivlelse og efterladt sig to Faderløse og Moderløse Smaae, som anraabe Menneskeheden om Medlidenhed.* Brestrup – 1803 – Det kgl. Bibliotek, kat. nr. 53–177.

¹⁸ *Tjennestepigernes Dyder og Lyder, eller en nye Vise om den slittige Marie, den dovne Lisbet, den sladderagtige Lovise, den tause Catrine, den skiddensfærdige Giertrud, den reenlige Johanne, den arrige Birte og ejegode Karoline, alle andre Tjennestepiger til advarende og opmuntrende Exempel.* Brestrup – 1802 – Bū 212 og 213, FEB, Elverum 41/116 samt (h) bind 41.

munterhed, f.eks. juleaftener på knejpe.¹⁹ Skildringen heraf ligger meget langt fra stemningen i Viggo Johansens „Glade Jul“-maleri og fra Nødebo Præstegaard-forestillinger.

Den stigende lammelse af den danske handel og industri, skyggen af nøden omkring hjørnet, og den voksende usikkerhed over for den indenlandske som den udenlandske udvikling – for Europa-kortet blev jo radikalt ændret i de år – gav sig i hovedstaden udslag i en moralsk slaphed, der også blev genstand for de Seest'ske visers søgelys. At de følgende kommentarer hertil undertiden kan få et let og ironisk tilsnit må ikke narre. Jeg har taget facts alvorligt, men visernes daværende underholdningsværdi må med i betragtningen.

Tyveri var en så udbredt forbrydelse, at J. C. Brestrup og studenterne kun beskæftigede sig med de mest notable sager, herunder selvfølgelig århundredets to mest omtalte tyveknægte. Om Niels Heidenreichs tyveri af guldhornene kendes to Seest-tryk.²⁰ Det ene er på melodi *Du prægtig Stad o Kjøbenhavn*, hvis omkvæd Falderaldera i hvert fald for en nutidig læser – jeg ved ikke, om ordet dengang har haft en mindre jublende klang – bidrager til at dæmpe de moralske udgydelser:

„Men gid at al den Last og Skam
Som nogen treffe skal,
Til fulde Maal maa ramme ham
Falderaldera! ja ramme ham
Vor Kostbarheder stjal!“ (8. vers)

Den anden „berømte“ tyv, Peder Michelsen, Mestertyven kaldet, blev en sand visehelt. Det var ikke hans tyverier i sig selv, der var bemærkelsesværdige, selv om tallet derpå var legio, derimod hans veludviklede evne til at „slå Jernet af sig“, nårsomhelst han syntes, at nu havde han siddet

¹⁹ *En lystig Juulewise om Pigernes Forberedelser til Julefesten samt af den Plaisir, de da venter? (utydeligt) at opleve.* Brestrup – 1800 – Det kgl. Bibliotek, kat. nr. 53-177.

²⁰ *En mærkværdig nye Vise om det store og uhørte Tyverie paa Konstkamret, da nogle Erkeskurke, Natten mellem den 4de og 5te Mai, bortstjal de tvende kostbare Guldhorn og en Kjæde med Ædelstene besat; over hvilke bortstjaalne Kostbarheder medfølger en historisk Beskrivelse.* Brestrup – 1802 – Det kgl. Bibliotek, kat. nr. 31-147. Og *Nu fik vi Guldhornet! eller en nye Vise om Guldsmageren Heidenreich (sic), som nu er bleven overbevist om at have stiaalet Guldhornet, da man i hans Chatoul haver fundet fem Pund Stang-Guld foruden adskillige af hans selvgiorte Dukater m.m. som Visen indeholder.* Brestrup – 1803 – Bū nr. 159, Elverum (h) bind 23.

Maatte forlades. Paa samme Tid epstem mange
 gæstebere i den vestre og nordvestre Kant af Byen
 der ikke mindst som før blev betrukket. Med sit
 Brandgebyr sked sig den 10de i August og Søndag
 som afbrændte og afbrændte under sig endes Hver
 raad, og end ligesom i Hverne og det saa al-
 deles udførelse sked, at den end i den 10de
 Dage beage Kønne, og i den 11de Dage
 gade, Skidensvej, Skidensvej, Skidensvej
 den, o. s. v. — Altid indf. og Kjendens
 Dønder og i den af Brandsteden. I den ved-
 vorede den 11de og 12de og endes først den 7de
 Sept. i Landemærket, efterat have odelagt alle
 Kjøbmagergade, Rosenhaarden, Næstveds,
 Fæstevig, Kjøbmands, St. Gj. i den 11de
 m. m. — Den 11de, 12de og 13de paa Måndag
 den 7de Sept. foretog Underhandlinger.
 Måndag den 7de Sept. foretog, om Efter-
 middagen besatte Hverne isøst, Næstved og
 Kjøbmands Proklamationer om Fredens Nø-
 vendighed, og udførelse.

For de Hverdags Familier er i Folge Komman-
 dantens Skrivelse, til Magisteren om alle Stæde Kirke
 og Helligesteds Kirke til et Tilflugtssted, med at
 vogte sig for Lovbrøden eller Raagelid, i og om-
 kring Kirkerne, samt at ingen brændbare Materier
 sættes paa eller ved Næstved af Kirkerne.

Folkevennens

Trøstesang

11

Kjøbenhavns Indvaanere, hvort de
 opmuntres til Taalmodighed med
 ethvert Uheld, som i disse Dage er
 vedsfaret, samt en kort Beskrivelse
 over nærværende Dages Tildragelser
 m. m. som Lisen indeholder.

Udgivet af

C. Strikwald, Student.

Kjøbenhavn, 1807.

Trykt hos M. Seest, i den Kongensgade No. 35

Første og sidste side af *Folkevennens Trøstesang*, 1807. Der gik nogle dage efter kapitulationen til England i 1807, inden det første Seest-tryk om begivenhederne under bombardementet af København blev udgivet. Titel såvel som indhold er usædvanlig tyst og resigneret i tonen. „Tingen er sket, den ændres ej“, som en linie i visen lyder.

længe nok i fængsel. Man fik ham aldrig til at røbe, hvordan det lykkedes ham gang efter gang.

At tyveri flourer i en nedgangstid er vel venteligt. At *bigami* også gør det er mere overraskende. Men det var nu tilfældet! Der findes både Seest- og Winding-viser om en vidtløftig mand, der giftede sig med *tre* koner, men sagen bag Brestrups *Den toekonedes Mands Klagemaal i hans Fængsel*²¹ rummede mere spænding for samtiden. Ikke alene på grund af bigamistens komfortable position i samfundet og hans særdeles

²¹ *Den toekonedes Mands Klagemaal i hans Fængsel over hans begangne Forbrydelser, da han ifølge Hof- og Stadsrettens Dom af 12de dennes, er dømt: at have hans Hals forbrudt m. m. som Visen indeholder.* Brestrup – 1802 – FEB.

omhyggelige, men altså forgæves, planlægning; men også fordi henrettelsesdommen aldrig blev eksekveret, da arrestanten fandt lejlighed til at undvige.

Selv mord regnedes dengang for en forbrydelse, og da der hvert år fandt omkring 100 selvmord sted i København, var samfundet stærkt optaget af, hvordan denne trang kunne opstå og bremses. Også Steen Steensen Blichers fader, pastor Niels Blicher i Randlev, var optaget deraf. I et indlæg i *Iris og Hebe*²² opregnede han med udførlige forklaringer de, efter hans mening, direkte årsager til tidens selvmordstanker: overhåndtagende irreligiøsitet, lastefuldhed, forlystelsesyge, elskovsdrift, spillesyge. Pastor Blicher og J. C. Brestrup havde den teologiske embedseksamen fælles – men sikkert ikke meget andet! Det er derfor bemærkelsesværdigt, at de Blicher'ske synspunkter slet ikke er så langt fra Brestrups: „... Hovedaarsagen dertil ligger i den Ringeagtelse og Ligegyldighed, som vises i nærværende Tid, mod Religionen baade af Gamle og Unge, saavel som det Hang til alle Vellystens Nydelser, som man i Nutiden attraaer...“²³ Kun få af de mange selvmordstilfælde blev emne for en Seest-skillingsviser, men alligevel afspejles selvmords-tendensen og ligeledes de forskelligartede baggrunde for den tragiske beslutning i hans viser. Dog koncentrerer om selvmord af kærlighedssorg. Læseren hensættes i en stærkt følelsesladet stemning mod forføreren „Den Falske, den Lumske, den nedrige han“. Vi skal lide med den blide, tillidsfulde pige, der svigtes og tager sin død derover: „Hun kunde ved Døden kun lindre sin Nød; Fortvivlet den ædle paa Bølgerne flød“.²⁴

Det første, der slår læseren ved gennemgangen af de mange *mordviser*, som Seest har trykt, er, at retterne arbejdede med prisværdig hurtighed. Efter et jalousimord begået af guldsmed Hertzlein den 24. november 1804, kan vi af de følgende viser om denne sag se, at Hof- og Stadsrettens dom faldt den 28. januar 1805; at dommen blev stadfæstet af Højesteret den 20. februar 1805; og at Hertzlein blev halshugget den 8. marts 1805. En anden mordsags forløb kan følges særdeles nøje i en „Seest-serie“, bestående af hele otte viser. Den startede i februar 1805

²² Artikel „Betragtninger over Selvmord“ i *Iris og Hebe*, marts 1807 s. 250.

²³ *Kjøbenhavnernes Characteristik*, udgivet år 1800.

²⁴ Fra *En sørgelig nye Viser om den ulykkelige Pige, som formedelst en nedrig Forføvers Ultrskab af Fortvivlelse blev funden den 11te April at have kastet sig i Stadsgravene*. Brestrup – 1803 – Bū nr. 7, Elverum (h) bind 23.

stiltfærdigt med en notits i *Dagen*²⁵ om en husmoder, der var blevet forgiftet ved at spise røræg kogte i en kobberpote. Læserne har sikkert ikke fæstet sig meget ved notitsen. Herregud, det hændte jo nu og da med det kobbertøj! Senere er de nok blevet mere opmærksomme, for da var den afdøde husmoder blevet obduceret, og det viste sig, at hun var blevet forgivet af rottekrudt. Kort tid efter blev også hendes mand myrdet, med vin spædet med skedevand. Til stor forargelse og avisomtale gav Brestrup allerede efter det første mord i sin vise derom udtryk for mistanke til svigersønnen, men han havde ret – det *var* denne, der „paa en honet Maade“ ønskede hurtigt at få sin arvepart. Igennem viserækken belyses sagen frem til henrettelsesdagen. Alt er med: gruen ved den hensynsløse planlægning – gennemførelsen af de to mord – fremstillingen af den moralsk anløbne person – samfundets reaktion – domfældelsen. Ved læsningen flimrer indtrykkene forbi som billeder i en film.

Bedrageri, hæleri, hasardspil, overfald, tortur, ligrøveri på Assistens Kirkegaard – der var nok at se til for politimester Haagen, og københavnernes fik omgående oplysning om døgnets hændelser via Seestviserne. Ofte afsluttedes gruopvækkende skildringer med en særdeles direkte moralprædiken – mærkede Brestrup og studenter-forfatterne selv, at der undertiden kunne mangle en del i de foregående vers' moralske grundtone? For det gjorde der jo!

Spørgsmålet kan rejses, om „mindet“ om de forskellige forbrydelser ikke kan være ret ligegyldigt nu 200 år senere? Selve den enkelte hændelse – Jo!

Men det gælder for denne som for den følgende hovedgruppe, at viserne *tilsammen* danner et billede af former, stemninger, livsforhold – og de spontane vers kan kaste et strejflys over fortiden på steder, hvor andre samtidige skrifter ikke er nået ind.

Såvel pastor Blicher som Brestrup har nævnt forlystelsessyge som årsag til folkets manglende åndelige stabilitet. Årsag og virkning kan dog også synes at være diametralt modsat. Men under alle omstændigheder var ti-året fra 1800 præget af en hektisk livsudfoldelse, en leven-over-evne. Man mindes Jens Baggesens

„Det gaar saa godt i Byen her;
Koncerter, Klubber, Baller,
Komedier og Andet mer
i dejlig Mængde falder“.

²⁵ *Dagen*, nr. 27, af 18. februar 1805.

Han har imidlertid overvejende haft det højere borgerskab i tankerne. I Brestrups og hans forfatterkollegers viser høres ikke om koncerter, kanefarter, baller i selskaber som „Kongens Klub“ eller amatørforestillinger i „Harmonien“. Der kom de ikke, og de havde ingen forudsætninger for at skrive derom. Men der var andre glæder og fornøjelser, som såvel borgerskabet som almuen tog del i, og disse omtales i den tredje hovedgruppe,

Viser om folkeliv og forlystelser

De udgør mindre end 10% af Seests nyhedsviser, men spænder vidt, for deri

- besøges byens kaffehuse
- deltages i den festlige ankomst, når langfartskibene kommer i havn; og i det mere højtidelige velkomst-ceremoniel, når kronprinseparret efter dets sommerrejser atter tager ophold på Frederiksberg Slot
- spilles, og tabes, i tallotteri
- oplyses, hvor unge elskende helst mødes: i Kongens Have, i Frederiksberg Have, i Christiansborg buegange, i Filosofgangen
- høres de ca. 5.000 glædesnyfers klager over manglende søgning i krigstider
- overværes fyrværkeri-arrangementer uden for Nørreport og ligeledes Carl Frederik Kierstrups desværre gang på gang forgæves forsøg på ballonopstigning
- filosoferes med „Peder Brygger“ og „Morten Spekhøker“ over tidens hændelser
- foretages om sommeren kilderejser og ture til Gyldenlund
- danses om vinteren til maskerader.

I adskillige tidsskriftindlæg advarede om „sædernes forfald“ og mindedes tidligere tiders holdninger: hjemmeliv, sparsommelighed i modsætning til den vitterlige ødselhed. Der blev nydt på kredit, til andres fallit, og lige forude lå den store fallit: statsbankerotten.

Og kærligheden! Der kendes kun 25 Seest-tryk med kærlighedstema, og de har ikke meget fælles med de senere romantiske og rørstrømske elskovsviser, som blev et af Strandbergs hovedemner. Ingen af de Seest'ske viseforfattere havde troubadour-talenter, de kunne kun digte om skuffede forhåbninger, sorg og klage.

Matthias Seests hustru Christine Stubbsach døde i 1808. Seest giftede sig igen året efter med Ulriche Eleonore Wichmann, og de levede

stiltfærdigt tilbagetrukket, medens nevøen Carl Adolph Bording i stigende grad varetog det hensygnende bogtrykkeri.

Den 31. maj 1812 døde Matthias Seest, utvivlsomt som en træt og desillusioneret mand. Det var kun lykkedes ham at fortsætte viseproduktionen i et par år efter J. C. Brestrups død i 1807, for dennes hæsblesende og veloplagte opsporing af døgnets nyheder kunne der ikke findes erstatning for. Studenternes emnebehandling var oftest køligere, mere saglig; kundekredsen savnede Brestrups drilske, ærkekøbenhavnske, ofte revsende petit-journalistik, og salget tog mærkbart af. Så spørgsmålet: hvad ville Matthias Seest have gjort uden Brestrup? er nærliggende. Men også det omvendte: hvad ville Brestrup have gjort uden det Seest'ske sikkerhedsnet? Det kan ikke 200 år senere afgøres, hvor stærkt Seest har været impliceret i emne- og melodivalg – men i dækningen af de store „løbende“ sager mærkes en planlægning, der må have været Seests.

Og så tages da afsked med Karen Kokkepige, Stine Stuepige, Peder Brygger, nymferne – med alle de fiktive personer, der så ofte blev anvendt som talerør for Seests og Brestrups anskuelser. For det må altid huskes, at viserne – hvad enten de gælder fordømmelse eller forherligelse – er præget af producentens og forfatterens personlige opfattelse, mere end af afbalancerende saglighed. For mig personligt har de Seest'ske skillingstryks største værdi været, at de „lever i nu'et“, med et skarpt øje for detaljer og med en rigdom af indtryk.

Man kan måske sige, at jeg har læst dem med hjertet.

FORKORTELSER OG KILDER

- Bü Geheimeconferenceraad Johan Bülow's skillingsvisesamling, skænket til Sorø Akademi. Samlingen er gennemgået under udlån til Projekt Visecenter, Odense Universitet.
- Elverum Skovej Helge Væringsaaens visesamling. Skænket Elverum kommune, Norge, og indgået i Glomdalsmuseets forskningsbibliotek. Endnu kun delvis katalogiseret. Samlingen omfatter såvel tryk som håndskrifter – sidstnævnte er betegnet ved (h).
- FEB Skillingsvisesamling, bevaret/opkøbt gennem fem generationer i *F E Bording A/S*. Samlingen blev ved selskabets 200 års jubilæum i 1992 skænket til Det kongelige Bibliotek og er indgået i dettes Småtrykssamling.
- Eksempel
- 31/112 = bind 31, individuelt visenummer deri 112.

SUMMARY

RUTH ANDERSEN: *The printer Matthias Seest and his production of broadsheet ballads*

Matthias Seest (1761–1812) had his own printshop in Copenhagen from 1792 until his death. This period was marked by thoroughgoing changes in Danish society: from the fortunate trade conditions and beginnings of freer expression of the previous era to war, poverty and restriction of freedom of expression and the press. The effects this decline had on the lives of the population of Copenhagen, their mores and moral concepts are reflected in Seest's production of broadsheet ballads. The subject areas range widely: from descriptive historical and social ballads which accent social injustices and crimes, to glimpses of the gaiety of folk life and entertainments. Today the ballads provide significant clues / pointers to a greater understanding of the people, events and mind set of that period.